

O javnih nalogah filozofije

Boris Vezjak

Ne more biti dvoma, v javnem prostoru današnjega dne filozofija drastično izgublja svoje mesto. Filozofi se večkrat zdijo nepotrebna krama iz zaprašenih omar, potrebna kemičnega čiščenja, njihovo dojetanje sveta preživeto, status v družbi parazitski ter času, misli in družbenim potrebam neprimeren, njihovo mnenje pa, kot že tisočletja, v najboljšem primeru zabavno, a žal neuporabno nakladanje. Takšno, ki ga sčasoma ovržejo ali drugi filozofi ali stvarnost. Je morda odgovornost za njihov odvečen status celo ali tudi na njihovi strani, tiči v njihovi asocialnosti ali morda predmetu njihovega interesa, ali pa je morda na strani sprevrženega presojevalčevega pogleda? So se filozofi uspeli prilagoditi trenutku kriznega časa in ga še uspevajo misliti, je morda treba svet tudi spreminjati, a se pri tem ne znajdejo najbolje, so po tihem postali del nebrzdanega kapitalističnega gospostva ali le uspešno poskušajo ostati njen kritik? Ali pa imajo prav tisti med njimi, ki vztrajajo pri tem, da je prav zunanja pozicija filozofskega mišljenja, kolikor je času in prostoru neprimerno, njegova edina pravilna lega?

Marsikaj od tega je morda drvelo skozi marsikatero glavo, ko so letos dvorano mariborskega narodnega gledališča do zadnjega kotička in čez njega napolnili trije filozofi: Slavoj Žižek, Mladen Dolar in Alenka Zupančič, od katerih dve besedili s prireditve objavljamo v tej številki. Prireditvev je v celoti uspela, do tistega trenutka pičlo zanimanje za filozofijo se je zdelo ovrženo. Zgodilo se je, toda res dobesedno, kar sem v svojem zapisu napovedal pred kakimi desetimi leti: da lahko v zaspanem mestu, kot je Maribor, filozofijo spraviš na zemljevid lokalnih medijev le še na gledališkem odru. In res, novinarji so predvidljivo sledili tej napovedi. Naslovna tema je bila od-

merjena prostoru ustrezno, slavila je Shakespearja, a vendarle ni bilo mogoče ubežati spoznanju, da je ambient teatra tudi na mednarodnem prizorišču postal eden tistih posvečenih prostorov, v katerega se je del filozofije zatekel iz običajnih fakultetnih predavalnic. Trik je uspel, medijska odmevnost je sledila in nekateri kulturni novinarji so končno dobili občutek, da je Ciceronova kultivacija duše, *cultura animi*, lahko legitimno dejanje, četudi je filozofskega pedigreeja.

Spektakelska funkcija filozofije je morda le eden od modusov njenih preživetvenih taktik. Kajti lahko gre ravno za to, za njeno dramatično odzivanje na dražljaje, da so ji štete ure življenja, da ni več slišana in da postaja odrinjena. Če odmislimo običajno akademsko zapiranje v slonokoščene stolpe suhoparnih razprav, ki z družbeno realnostjo niso preveč povezane, se javno pojavljanje filozofije konkretizira v dveh najpogostejših praksah: svoje naloge in poslanstvo si poskuša zagotoviti na različne načine svoje lastne popularizacije, ki se včasih sprevrže v simptom njene odrinjenosti. Številni avtorji so kritizirali enega bolj znanih promotorjev filozofije današnjega časa, Alaina de Bottona, zaradi njegovih številnih poenostavitev v knjižnih in televizijskih izdelkih. Kot običajno, je nevarnost simplifikacij ravno v tem, da se celo ob najboljših avtorjevih namelih hitro izgubi sporočilo ali njegovo osrednje bistvo – v tem primeru substancialnost filozofije kot take. Z njenim opredmetenjem se tistim, ki bi šele morali okusiti strast mišljenja, odmika v nekakšno zmanipulirano priročnost, ki uporabnika pušča z lažnim občutkom bodisi osebne duhovne potešenosti ali razumevanja filozofskih dilem, ne da bi jih ta res zmožel misliti. Drugi od dveh načinov njene navzočnosti v javnem prostoru ubira poti "javne rabe razuma" in kritičnega mišljenja, statusa in nalog, ki jih filozofi opravljajo kot javni intelektualci. Toda ker se ta prostor krči, ker je včasih tudi povsem prepovedan in zaprt za posameznike ali njihove ideje, filozofom počasi zmanjkuje manevrskega prostora in okolje jih kar samo poriva nazaj v zaprašene kabinete ali na zavod za brezposelne. Ironično glede na čase največje erozije pameti in poplitvenega množičnega uma.

Da bi lažje govorili o učinkih filozofije v družbi, ne bo odveč izvesti preprostega miselnega eksperimenta. Predstavljajmo si, da bi, kar ni več tako osamljena ideja, zaprli oddelke za filozofijo na fakultetah, kakšen inštitut, na srednjih šolah pa bi filozofijo umaknili iz kurikulumuma. Bi posledično vse, kar smo do tistega trenutka označevali za filozofijo, iz javnih razprav izginilo in bi se nanjo spomnil le še naključni igralec v gledališki predstavi, režiser s citatom v filmu in radovedni kupec v kakšni bukvarnici? Faktor njenega družbenega vpliva in hkrati njeno odvečnost bi v eksperimentu lahko izmerili: izbrisana iz akademskega prostora se njen pomen in teža morda v ničemer več ne bi manifestirala. Če drži ta resda pesimistična ocena, potem je filozofija ves čas res samozadostna romantična disciplina v umetnem okolju institucij šolskega sistema, ki ne zmore ohraniti veliko smisla, če jo iz njega odstranimo.

Sklep je nujen: za svoj družbeni status si je v veliki meri kriva kar sama. Tako kot je nekoč bila zreducirana na služkinjo teologije, je danes njen javni in družbeni status podobno zlorabljen, njeno mesto in naloge zavzemajo drugi, včasih samoooklicani filozofi, po izobrazbi npr. le pravniki ali pesniki, k njihovi percepciji v vlogi javnih intelektualcev pa nesporno prispevajo uredniki, ki pravim ne odmerjajo prostora, pač pa na pomoč ob recimo etičnih temah raje pokličejo teologe. Da je etika filozofska disciplina, jim je tuje spoznanje.

Za marsikaj si je kriva sama: začela se je obnašati institucionalno, kot le še ena znanstvena veda; postajala je profesionalizirana, specializirana, tehnizirana po svoji vsebini in formi. Več-

krat ji to ne pomaga, da je ne bi tehnične in naravoslovne vede, tudi družboslovne, na smrt sovražile kot nepotrebno in odvečno, pri čemer jo je slabše odnesla od npr. psihologije ali antropologije. Kot akademska disciplina se je trudila ustvariti svoje socialne in akademske mreže, pri tem sledila le svojim zasebnim interesom, se zaprla v svoje zidove in postala samozadostna. Največkrat je postala način, kako si akademski profesorji zaslužijo svojo plačo kot profesorji filozofije, nič več. Oddaljila se je od interesov javnosti, državljanov in družbe, postala je samozadovoljno izolirana in na koncu pristala na definicijo, ki jo je v svoji kritiki podal Richard Rorty, ko je dejal: "Filozofija je pač tisto, kar počnejo profesorji filozofije."

Njena specializacija je pomenila, da niti kolegi več ne sledijo raziskavam kolegov, njena interesna področja so se zlila z religijo, pravom, medicino, literaturo, športom, ekonomijo, vzgojo in izobraževanjem, toda s prilaganjem je izhlapela tudi pobuda, da bi se naslonili na njeno posebno mesto in specifičnost znanj, ki jih ponuja. Notranja diferenciacija na različne šole in tradicije, še zlasti razcep med analitično in kontinentalno šolo, je le še dodatno pokazala, da ni skupnih ciljev in točk v njenih doktrinah in tezah, da jo teorijska različnost kvečjemu razdružuje. Skupna ji je ostala le udeležnost v akademski kulturni sferi, ne teoriji. Sčasoma je začela izgubljati stik s svojim poslanstvom in nalogami – najlažje osnovno vprašanje zanjo je postalo najtežje, na sodobna etična in družbena vprašanja pa ni več zmogla najbolje odgovarjati. Če je toliko vprašanj znotraj nje in če filozofi sami ne vedo, kaj bi počeli s sabo, verjetno ne moremo pričakovati njihovega širšega angažmaja. Zato ne preseneča, da se ji v drugi smeri, glede njenega širšega družbenega ugleda, dogajajo prezir, sovraštvo, posmeh ali vedno večja indiferenca, včasih že kar politični in siceršnji izgon.

Čeprav je bil filozofski prispevek v določenih zgodovinskih etapah velikokrat neprecenljiv, se zgodovinskost filozofije v sodobnem času zlagoma izgublja navzlic njeni sposobnosti za razumevanje razvoja človekove misli in odnosu do družbenega dogajanja, kulture in njenih vrednot. V procesih razvoja idej v zahodni družbi je bilo trenje med tradicionalnimi vrednotami in osebno svobodo vedno nekaj, čemur so usmeritev dajali filozofi, kot so recimo Voltaire, Nietzsche ali Sartre. Eksistencializem je lep zgled gibanja, ki je poskrbelo, da je moralnost po svojem izvoru človekova iznajdba, s čimer jo je uspel ohranjati sekularizirano. Njena tradicionalna naloga, neizmerno dragocena, je v razbiranju napačnih prepričanj in nevarnih političnih idej ali dogodkov, v opozorilih in seveda v ponujanju alternativ. V večini argumentacijskega tehtanja ali v domeni etične refleksije bi filozofija morala ohranjati svoje nenadomestljivo mesto presojevalca političnih, intelektualnih in družbenih spoznanj, ravno tako v procesih sprejemanja odločitev v sleherni demokratični skupnosti. A za vse naštetu mora ohraniti svoj status in prepričanje, da so njene intervencije potrebne. Če tega ne bo storila sama, ne gre računati, da se bodo namesto nje trudili drugi.